

ЖУРАВЕЛЬ ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ,

доктор юридичних наук, професор, головний учений секретар Національної академії правових наук України, академік Національної академії правових наук України, Україна, м. Харків
e-mail: zhur.crim@gmail.com
ORCID 0000-0001-8256-4333

УДК 343.98

Об'єкт і предмет криміналістики

Розглянуто наукові погляди на об'єкт і предмет криміналістики. Наголошено, що визначення об'єкта і предмета дослідження належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини. Прагнення вчених запропонувати оптимальне, еталонне визначення цих категорій криміналістики стимулювали появу в літературі різноманітних точок зору на зазначену проблематику. Доведено, що криміналістика має двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) та її наслідки (відображення у джерелах інформації) і діяльність з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень та судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Саме така парадигма відповідає природі, призначенню і завданням цієї галузі знань, визначає специфіку зв'язків з іншими науками, дає змогу відразу зрозуміти рамки та характер об'єкта і предмета, структури і методу дослідження. Наведено аргументи щодо недоцільності розширення об'єктно-предметної сфери криміналістики, а спроби окремих науковців «розмити» предмет дослідження криміналістики вважати безперспективними та хибними, такими що породжують зайві дискусії і відволікають увагу вчених від інтелектуального забезпечення реалізації основної мети і завдань науки криміналістики.

Ключові слова: об'єкт і предмет криміналістики, структура об'єкта криміналістики, класифікація об'єктів криміналістичного пізнання, предметна галузь науки криміналістики, криміналістичний детермінізм.

Постановка проблеми. Об'єктивні закономірності розвитку науки, потреби в дослідженні нових сторін, властивостей об'єктів, що пізнаються, зумовлюють зміни уявлень науковців

про об'єкт і предмет криміналістики. Прагнення вчених запропонувати оптимальне, еталонне визначення цих категорій криміналістики стимулювали появу в літературі різноманітних

точок зору на зазначену проблематику. Наукові дискусії навколо об'єкта і предмета криміналістики не вщухають і сьогодні. Водночас задля формування криміналістичної доктрини ключове значення має чітке уявлення про її об'єктно-предметну сферу дослідження. Крім того, визначення об'єкта і предмета криміналістики є необхідною умовою для з'ясування меж наукового пошуку, конкретизації мети, завдань та призначення цієї галузі знань, методів і засобів здійснення відповідних досліджень.

Актуальність теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини. Стан сформованості наукової парадигми щодо об'єкта і предмета, усталеність поглядів науковців на цю проблематику відображають сучасний рівень розвитку самої науки криміналістики, можливість реалізації її функцій і завдань, а отже, зумовлюють потребу в активізації досліджень із зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у визначення об'єкта і предмета науки криміналістики здійснили такі науковці, як Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, Т. С. Волчецька, В. Г. Гончаренко, О. О. Ейсман, О. О. Ексархопуло, Г. О. Зорін, В. В. Клочков, В. Я. Колдін, В. О. Коновалова, В. Є. Корноухов, Ю. І. Краснобаєв, І. Ф. Крилов, І. М. Лузгін, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, М. О. Селіванов, О. В. Челишева, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. Слід зазначити, що попри проведені дослідження

нерозв'язаною залишається ціла низка питань, а висловлені науковцями судження є різноманітними, неузгодженими або навіть суперечливими. У вітчизняній криміналістичній літературі публікації з цієї проблематики практично відсутні.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз сучасних наукових поглядів на об'єкт і предмет криміналістики, розгляд дискусійних питань щодо цієї проблематики, надання власних авторських пропозицій щодо можливих шляхів розв'язання цих проблем, формування усталених підходів до розуміння цих визначальних криміналістичних категорій.

Виклад основного матеріалу. Вчені-криміналісти, у цілому погоджуючись із тим, що об'єктом науки є виокремлена частина явленого світу, на яку спрямоване наукове пізнання в рамках конкретної науки, пропонують різні варіанти визначення об'єкта криміналістики. Так, О. О. Ейсман до об'єктів вивчення криміналістики відносить: взаємозв'язки і взаємодії матеріальних об'єктів (сфера криміналістичної техніки), взаємодії і взаємовідносини людей (сфера тактики і окремої методики) [1, с. 7]. В. О. Образцов категорично не погоджується з цією думкою і вважає, що «об'єктом криміналістики виступають пошуково-пізнавальна діяльність слідчих, експертів, оперативних працівників, їх практичне слідознавство в кримінальному судочинстві. Іншого об'єкта у криміналістиці немає і бути не може. Не визнавати цього при об'єктивному аналізі – значить залишатися на позиціях учорашнього дня» [2, с. 13].

Більшість науковців з огляду на те, що криміналістика належить до наук кримінально-правового циклу і виходячи з її службової функції стверджують, що ця галузь знань має двоєдиний об'єкт дослідження: 1) злочинну діяльність (поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину і відображується у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах); 2) діяльність з виявлення, розслідування та попередження злочинів [3, с. 45; 4, с. 19–34].

У запропонованому розумінні об'єкт криміналістики розглядається як системне утворення з диференційованим числом елементів, що мають різний комплекс ознак і властивостей – якісних та кількісних. Елементами системи виступають: спосіб, механізм, обстановка, знаряддя, обставини, мотив кримінальної діяльності; ідеальні та матеріальні сліди як результат взаємодії злочинця з навколишнім середовищем в умовах вчинення злочину і поза ним; засоби і методи пізнання обставин, що утворюють злочин; поведінка професійних та непрофесійних учасників кримінального провадження тощо. Цей перелік можна продовжити, бо об'єкт пізнання криміналістики має складну структуру, яка компонується з численних взаємопов'язаних різно-рідних елементів [5, с. 31]. З цього приводу Г. А. Матусовський зазначав, що криміналістика вивчає об'єкти, закономірний процес виникнення яких детермінований таким соціальним явищем, як злочинність [6, с. 26].

Дискусійним і одним із найменш розроблених у теорії криміналістики залишається питання щодо класифіка-

ції об'єктів криміналістичного пізнання. Так, В. О. Образцов виокремлює комплексні та прості (одноелементні), загальні та окремі об'єкти [7, с. 27]. На думку В. В. Клочкова, об'єкти слід класифікувати на загальні, безпосередні та окремі [8, с. 16, 17].

Отже, із розуміння структурно-компонентного складу об'єкта криміналістики випливає, що він є єдністю взаємодіючих і взаємообумовлених складових: з одного боку, злочинна діяльність (поведінка), з другого – діяльність, спрямована на виявлення, розслідування і попередження кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що з розширенням сфери криміналістичних досліджень і їх поширенням на судову стадію кримінального процесу, від науковців лунають пропозиції щодо зміни уявлень про об'єкт її пізнання. На думку деяких із них, він на цей час не обмежується лише досудовим розслідуванням, а має включати й діяльність з судового розгляду кримінальної справи і таких її аспектів, як підтримка державного обвинувачення та здійснення професійного захисту [9; 10; 11; 12].

Різноманітні, часом вельми суперечливі уявлення про об'єкт криміналістики зумовлюють і розмаїття поглядів на предмет дослідження цієї галузі знань. Останні сорок років відмічені появою у криміналістичній літературі численних визначень її предмета. Характеризуючи цю особливість розвитку науки, П. В. Копнін справедливо зазначав, що предмет різних наук безперервно зазнає змін у зв'язку зі зростанням знання, прогресом суспільного розвитку в цілому [13].

З огляду на такі позиції сучасний стан криміналістики характеризується наявністю і співіснуванням низки парадигм, орієнтованих на вивчення її предмета. До таких можна віднести:

а) традиційно-прагматичну концепцію, відповідно до якої криміналістика визначається як наука про прийоми та способи розкриття, розслідування та попередження злочинів;

б) теоретико-доказову концепцію як наслідок інтенсивного розвитку теоретичних та методологічних основ криміналістики. Виникнення цієї концепції пов'язане з пропозицією Р. С. Белкіна розглядати криміналістику як науку «про закономірності виникнення, збирання, оцінки та використання доказів і засновані на пізнанні цих закономірностей засоби і методи судового дослідження та відвернення злочинів» [14, с. 9]. У подальшому він дещо уточнив викладену концепцію і в останніх роботах розглядав криміналістику як науку «про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки і використання доказів та засновані на пізнанні цих закономірностей спеціальні методи і засоби судового дослідження і відвернення злочинів» [15, с. 42];

в) інформаційно-пізнавальну концепцію, що являє собою узагальнення й подальше вдосконалення теоретико-доказової концепції та виходить із того, що предметом криміналістики є закономірності руху кримінально-релевантної інформації та засновані на них методи розкриття, розслідування й попередження злочинів [16, с. 4, 25];

г) слідознавчу концепцію, згідно з якою криміналістика – це наука про технологію і засоби практичного слідознавства (пошуково-пізнавальної діяльності) у кримінальному судочинстві [2, с. 5].

Наведені парадигми, перебуваючи в загальній сукупності об'єктивованого знання про криміналістику, доповнюють одна одну і створюють реальні передумови для перспективної розробки єдиної та цілісної методологічної концепції. Остання, безумовно, не може вважатися самоціллю, а є завданням, підкореним інтересам розвитку криміналістичної науки. На цю мить численність парадигм свідчить не тільки про відносну «юність» самої науки криміналістики, а й про можливість різних підходів до визначення її предмета, які відображають складну діалектику розвитку як самої науки криміналістики, так і об'єкта її пізнання.

Слід зазначити, що останніми роками спостерігається бажання деяких вчених значно розширити, «розмити» предмет криміналістики. Так, Т. С. Волчецька криміналістику визначає як науку «про закономірності механізму юридичного факту, виникнення інформації щодо юридично значущої ситуації та її учасників, специфіки збирання, дослідження, оцінки і використання доказів» [17, с. 44]. В. Г. Гончаренко вважає, що «криміналістика є міжгалузєвою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення доказової інформації про злочин або будь-яке явище у суспільстві, яке вимагає правового врегулювання шляхом доказування, та про систему тех-

нічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження й використання цієї інформації з метою найефективнішого вирішення завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення фактів, що мають юридичне значення» [18, с. 13]. Аналогічної думки дотримується й В. С. Кузьмічов, який також стверджує, що «криміналістика є міжгалузєвою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві, що необхідно знаходити, збирати, досліджувати і використовувати (за допомогою технічних засобів, тактичних прийомів і методик) з метою ефективного вирішення завдань, що мають юридичне значення» [19, с. 61, 62]. Зазначені тенденції призвели до того, що окремі науковці взагалі запропонували «концепцію» щодо існування меганауки «судового пізнання», яка є певною надбудовою над криміналістикою, а значення останньої звели лише до забезпечувальної функції [20, с. 34–37; 21].

З огляду на висловлене слушним убачається зауваження В. Ю. Шепітька стосовно того, що «засоби, прийоми і методи криміналістики успішно використовуються в інших сферах (оперативно-розшуковій, судовій, прокурорській, експертній, адвокатській діяльності) або дозволяють встановлювати факти, що лежать поза кримінально-правовими явищами (використання криміналістичних знань у цивільному, арбітражному (господарському) чи адміністративному процесах). Потреба у криміналістиці, використання її даних у різних сферах, певні процеси

інтеграції та диференціації наукового знання не змогли привести до суттєвої зміни предмета криміналістики, котра, як і раніше, залишається наукою про закономірності злочинної діяльності та її відображення у джерелах інформації» [22, с. 43].

Дійсно, останніми роками сфера застосування криміналістичних знань значно розширилася і на цей час предметно не обмежується лише кримінальним провадженням, а поширюється на суспільні відносини, які потребують конкретного правового врегулювання. Але ж сфера застосування певних криміналістичних знань (засобів, прийомів, рекомендацій) і предмет дослідження науки криміналістики – це різні речі, їх не можна ототожнювати і на підставі цього стверджувати, що криміналістика досліджує закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві. Криміналістика й на цей час має єдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) і її наслідки (відображення у джерелах інформації) та діяльність із виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Саме така парадигма відповідає природі, призначенню і завданням цієї галузі знань, визначає специфіку зв'язків з іншими науками, дає змогу відразу зрозуміти рамки та характер об'єкта і предмета, структури і методу дослідження. Тому убачаються спірними або навіть неприйнятними пропозиції щодо включення до об'єктів криміналістичного дослідження професійної діяльності адвоката і прокурора (окрім можливості осо-

бистого проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій у порядку п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України) та виокремлення в системі криміналістики таких підсистем, як адвокатологія [23, с. 15–21] і тактика підтримання державного обвинувачення [12].

Таким чином, коли йдеться про об'єкт криміналістики, то мається на увазі уявлення відповідних суб'єктів пізнання про виділену ними частину явленого світу, яка вивчається чи повинна вивчатися цією наукою безпосередньо і цілеспрямовано із чітким розумінням цілей та куту зору такого вивчення, тобто йдеться про знання щодо об'єкта, яке формується на базі даних про закономірності об'єктивної дійсності і знаходить своє відображення у загальній теорії криміналістики. Це об'єктивоване знання становить ідеальну модель, копію, відображення тої об'єктивної реальності, яка є відносно реалізованою в пізнанні [24, с. 9]. У зв'язку з цим об'єкт криміналістики уточнюється і визначається її предметом. «Для кожної науки, – відзначає В. В. Косолапов, – її предмет дослідження обмежений дією тих об'єктивних закономірностей, які відбиваються у змісті наукової дисципліни» [25, с. 50]. Тому важливим для розвитку будь-якої науки є перехід від вивчення явищ до вивчення сутності свого предмета, до вивчення відповідних закономірностей [26, с. 240].

Як відомо, закономірності виявляються і формуються в основному на теоретичному рівні на підставі даних емпіричних досліджень усієї предметної галузі науки. Двоелементна структура об'єкта криміналістики, а також

результати аналізу викладених у літературі точок зору дають підстави розглядати в найбільш загальному вигляді предмет криміналістики як систему взаємопов'язаних закономірностей двох наступних рівнів.

1. Закономірності виникнення, існування та зникнення інформації про злочинну діяльність (поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину і відображується у відповідних джерелах:

а) *закономірність між особою злочинця та його поведінкою*. Поведінка злочинця, як і будь-якого індивіда, становить єдність його внутрішнього і зовнішнього аспектів. Криміналістика основну увагу приділяє останньому, бо характер дій злочинця, сліди, залишені на місці події, дійсно полегшують збирання й оцінку доказової інформації, висунення версій щодо особи винного. Разом з тим опис криміналістичної характеристики злочинної події без урахування її психологічних механізмів як свідомо-вольових регуляторів, що визначають вибір особою об'єкта посягання, способу, обстановки та інших обставин його вчинення, не можна визнати достатньо повним. Так, правильне встановлення мотиву дає змогу визначити коло зацікавлених у вчиненні злочину осіб, поміж яких слід шукати злочинця (виходячи із принципу «кому це вигідно»). У всіх випадках спосіб учинення злочину має бути проаналізований з позиції його зв'язку з мотивом (та метою) вчинення злочину. При цьому в окремих випадках виявляються залежності: від даних про злочинну подію (та її слідів) – до встановлення мотиву її

вчинення, а від мотиву – до виявлення особи підозрюваного. На жаль, слід зазначити, що названі залежності ще не знаходять належного емпіричного підтвердження, що негативно відбивається на змісті методик розслідування окремих видів злочинів. У зв'язку з цим заслуговують на увагу і підтримку пропозиції щодо включення даної проблематики до сфери криміналістичних досліджень [27, с. 52–60];

б) *закономірність між поведінкою злочинця та особою потерпілого (криміналістична віктимологія)*. Віктимологічний підхід у розслідуванні злочинів полягає в тому, що вихідною точкою для збирання інформації про особу, яка може вчинити злочин, є особа і поведінка потерпілого. Така інформація має певне значення не тільки для попередження злочинів, а й для правильної побудови методики їх виявлення та розслідування, оскільки лише точне відтворення обстановки і обставин події, поведінки злочинця і потерпілого, характеру їх взаємовідносин сприяє швидкому виявленню, затриманню та викриттю винного [28];

в) *закономірність злочинної діяльності та її елементів від умов, у яких перебуває винний*. Певним цілям діяльності винних відповідають певні об'єкти посягання, певним об'єктам – певні способи злочину і т. ін. У зв'язку з цим дана закономірність дає змогу судити про можливість чи неможливість вчинення злочину певним способом, у певному місці та в певний час, полегшує побудову моделі злочину, створює передумови для прогнозування нових способів готування, вчинення та приховування злочинів, дає змо-

гу пізнати невідомі елементи системи через відомі;

г) *відображуваність, повторюваність та сталість елементів злочинної діяльності (поведінки) в матеріальному світі*. Дія такої закономірності визначає структурну спільність злочинної діяльності, повторюваність та сталість форм відображення її елементів у навколишній обстановці, є об'єктивною для побудови типових моделей злочину і програмування розслідування, допомагає діагностувати той чи інший вид злочину, полегшує здійснення конструктивної функції методики розслідування, криміналістичної тактики та техніки, дає змогу слідчому прогнозувати невідомі елементи системи злочинної діяльності;

д) *закономірність сприйняття обставин злочинної події злочинцем, очевидцем, жертвою та ін.* Процес формування показань – сприйняття, запам'ятовування та відтворення – піддається впливу різних суб'єктивних (пороги відчуття, апперцепція, спрямованість уваги, темперамент, емоційний стан, типи пам'яті, інтелект тощо) та об'єктивних (зовнішні умови та обставини сприйняття, особливості об'єкта, що спостерігається, тощо) чинників. Знання закономірностей процесу формування показань дає можливість при аналізі конкретної слідчої та судової ситуації, процесу розслідування чи судового розгляду виявити типові помилки, проводити розмежування між добросовісною помилкою та умисним повідомленням неправдивої інформації [29].

2. Закономірності одержання, дослідження, оцінки та використання ін-

формації про злочинну діяльність (поведінку) та її наслідки в доказуванні:

а) *закономірність змісту і системи доказової інформації від криміналістичних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення та зберігання джерел цієї інформації;*

б) *закономірність поведінки і діяльності учасників розслідування (професійних та непрофесійних) від їх особистісних властивостей, слідчих ситуацій та інших чинників та ін.*

Пропонована система не є вичерпною, а лише показує специфіку виникнення та функціонування різних за спрямуванням закономірностей, а також припускає наявність зв'язків як усередині кожного з виділених рівнів, так і між закономірностями різних рівнів. У даному разі йдеться про криміналістичний детермінізм, тобто про залежність криміналістичних засобів і методів роботи з інформацією про злочинну діяльність (поведінку) від характеру кримінальної події та породжених нею наслідків. При цьому закономірності процесу виникнення інформації про злочинну діяльність (поведінку) та її наслідки є однією з об'єктивно існуючих передумов встановлення істини в судовому дослідженні і виступає базовою щодо групи закономірностей доказування.

Крім того, названі закономірності виявляються ситуаційно залежно від конкретних кримінальних і слідчих ситуацій, індивідуальних властивостей і ознак об'єктів дослідження, неоднозначності форм взаємозв'язків між ними. При цьому ситуації, будучи складними та багатовимірними утвореннями, водночас є рухомими струк-

турами, що динамічно розвиваються. Ось чому, як стверджував Р. С. Белкін, «будь-яка об'єктивна закономірність виявляється як тенденція, тобто прокладає собі шлях через випадкові відступи від неї, коли унаслідок тих чи інших об'єктивних та суб'єктивних моментів докази залишаються невиявленими, незважаючи на об'єктивно існуючу можливість їх виявлення в усіх випадках» [25, с. 73].

Тому криміналістичний детермінізм та ситуаційна зумовленість можуть бути визначені як найбільш загальні криміналістичні закономірності, котрі відображають сутність криміналістики та визначають можливість здійснення наукового пошуку в цій царині знань.

Висновки. Об'єктно-предметна сфера криміналістики включає в себе двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) і її наслідки, що відображуються у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах) та діяльність з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Відповідно до такої структури об'єкта криміналістики предмет її дослідження слід розглядати як систему взаємопов'язаних закономірностей таких рівнів: 1) закономірність виникнення, існування та зникнення інформації про злочинну діяльність (поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину і відображується у відповідних джерелах; 2) закономірність одержання, дослідження, оцінки та використання інформації про злочинну діяльність (поведінку) та її наслідки в доказуван-

ні. Розширення об'єктно-предметної сфери криміналістики на цей час убачається недоцільним, а намагання «розмити» предмет криміналістики – безперспективними та хибними, та-

кими, що породжують зайві дискусії і відволікають увагу вчених від інтелектуального забезпечення реалізації основної мети і завдань науки криміналістики.

Список використаних джерел

1. Советская криминалистика. Теоретические проблемы. М.: Юрид. лит., 1978. 192 с.
2. Образцов В. А. Криминалистика: курс лекций. М., 1996. 448 с.
3. Лузгин И. М. Развитие представлений о закономерностях, изучаемых криминалистикой. Предмет и система криминалистики в свете современных исследований: сб. науч. тр. М., 1988. С. 44–49.
4. Криминалистика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова. М.: БЕК, 1995. 708 с.
5. Чельшева О. В. Объект и предмет криминалистики (генезис, содержание, перспективы развития). СПб.: Изд-во С.-Петерб. ГУ МВД России, 2001. 158 с.
6. Матусовский Г. А. Криминалистика в системе научных знаний. Харьков: Высш. шк., 1976. 113 с.
7. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. 176 с.
8. Ключков В. В. Объект, предмет и система советской криминалистики. Предмет и система криминалистики в свете современных исследований: сб. науч. тр. М., 1988. С. 7–21.
9. Баев О. Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него: науч.-практ. пособие. М.: Экзамен, 2003. 432 с.
10. Когутіч І. І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія. Львів: Тріада плюс, 2009. 448 с.
11. Корневский Ю. В. Криминалистика для судебного следствия. М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. 197 с.
12. Рубис А. С. Криминалистическое обеспечение деятельности прокурора в сфере борьбы с преступностью: монография. Минск: БГУ, 2005. 271 с.
13. Копнин П. Философия в век науки и техники. *Лит. газ.* 1968. 11 дек.
14. Криминалистика: учебник / под ред. Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. М.: Юрид. лит., 1968. 695 с.
15. Криминалистика: учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина. М.: Изд. гр. НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 990 с.
16. Криминалистика социалистических стран: учебник / под ред. В. Я. Колдина. М.: Юрид. лит., 1986. 512 с.
17. Волчецкая Т. С. Криминалистические проблемы реализации принципа состязательности сторон в уголовном судопроизводстве // Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации – проблемы практической реализации: материалы всерос. науч.-практ. конф. Краснодар, 2002. С. 44–48.
18. Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики // Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р. / редкол.: М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Харків: Гриф, 2003. С. 11–13.
19. Кузьмічов В. С. Головоломка криміналістики // Криміналістика у протидії злочинності: тези доповідей наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). Вид. присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київ. Нац. ун-ту внутр. справ. Київ: Хай-Тек Прес, 2009. С. 60–63.
20. Котюк І. І. Теорія судового пізнання як методологічна основа забезпечення пізнавальних процесів у сфері судочинства // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листоп. 2010 р.). Харків: Право, 2010. С. 34–37.
21. Котюк І. І. Теорія судового пізнання: монографія. Київ: Видав.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. 435 с.
22. Шепітько В. Ю. Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях // Современное состояние и развитие криминалистики: сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепітько. Харьков: Апостиль, 2012. С. 41–54.

23. Баев О. Я. Криминалистическая адвокатология как подсистема науки криминалистики // Профессиональная деятельность адвоката как объект криминалистического исследования: сб. науч. тр. Екатеринбург, 2002. С. 15–21.
24. Методологические основы поиска возможностей развития науки / М. Н. Абдулаева, С. И. Шнайдерман, С. Н. Раззаков и др.; отв. ред. А. Ф. Файзулаев, М. Н. Абдулаева. Ташкент: Фан, 1990. 141 с.
25. Косолапов В. В. Методология социального прогнозирования. Киев: Вища школа, 1981. 312 с.
26. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. М.: Юрид. лит., 1987. 272 с.
27. Петелин Б. Я. Вина в структуре криминалистической характеристики преступлений. *Вопр. борьбы с преступностью*. М.: Юрид. лит., 1985. Вып. 43. С. 52–60.
28. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи в криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 21 с.
29. Коновалова В. Е. Правовая психология: учеб. пособие. Харьков: Основа, 1990. 198 с.

References

1. *Sovetskaya kriminalistika. Teoreticheskiye problemy [Soviet Forensic Science. Theoretical problems]*. M.: Yurid. lit., 1978 [in Russian].
2. *Obraztsov V. A. Kriminalistika: kurs lektsiy [Forensic science: course of lectures]*. M. 1996 [in Russian].
3. *Luzgin I. M. Razvitiye predstavleniy o zakonomernostyakh. izuchayemykh kriminalistikoy [Development of ideas about the laws studied by criminology]. Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovaniy: sb. nauch. tr. – The subject and system of criminalistics in the light of modern research: collection of scientific papers*. M. pp. 44–49. [in Russian].
4. *Yablokova N. P. (Eds.) (1995) Kriminalistika: uchebnik [Forensic science: textbook]*. M. BEK [in Russian].
5. *Chelysheva O. V. (2001) Obyekt i predmet kriminalistiki (genезis. sodержaniye. perspektivy razvitiya) [Object and subject of criminalistics (genesis, content, development prospects)]*. SPb. Izd-vo S.-Peterb. GU MVD Rossii [in Russian].
6. *Matusovskiy G. A. (1976) Kriminalistika v sisteme nauchnykh znaniy [Forensic science in the system of scientific knowledge]*. Kharkov: Vyssh. shk. [in Russian].
7. *Obraztsov V. A. (1988) Kriminalisticheskaya klassifikatsiya prestupleniy [Forensic classification of crimes]*. Krasnoyarsk: Izd-vo Krasnoyar. un-ta. [in Russian].
8. *Klochkov V. V. (1988) Obyekt. predmet i sistema sovetskoy kriminalistiki [Object, subject and system of Soviet criminalistics]. Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovaniy: sb. nauch. tr. – The subject and system of criminalistics in the light of modern research: collection of scientific papers*. M. pp. 7–21. [in Russian].
9. *Bayev O. Ya. (2003) Taktika ugovolnogo presledovaniya i professionalnoy zashchity ot nego: nauch.-prakt. posobiye [The tactics of criminal prosecution and professional defense against him: scientific-practical. allowance]*. M.: Ekzamen [in Russian].
10. *Kohutich I. I. (2009) Iykorystannia znan ta zasobiv kryminalistychnoi taktiky i metodyky pid chas rozghliadu kryminalnykh sprav u sudi: monohrafiya [Use of knowledge and means of forensic tactics and methods during criminal court proceedings: monograph]*. Lviv: Triada plus [in Ukrainian].
11. *Korenevskiy Yu. V. (2002) Kriminalistika dlya sudebnogo sledstviya [Criminalistics for judicial investigation]*. M. Tsentr YurInfoR [in Ukrainian].
12. *Rubis A. S. (2005) Kriminalisticheskoye obespecheniye deyatelnosti prokurora v sfere borby s prestupnostyu: monografiya [Forensic support of the activity of the prosecutor in the sphere of combating crime: monograph]*. Minsk: BGU [in Russian].
13. *Kopnin P. (1968) Filosofiya v vek nauki i tekhniki [Philosophy in the Age of Science and Technology]*. Lit. gaz. [in Russian].
14. *Belkina R. S., Zuykova G. G. (Eds.) (1968) Kriminalistika: uchebnik [Forensic science: textbook]*. M.: Yurid. lit. [in Russian].
15. *Belkina R. S. (Eds.) (1999) Kriminalistika: ucheb. dlya vuzov [Forensic science: Textbook, for universities]*. M.: Izd. gr. NORMA-INFRA-M. [in Russian].
16. *Koldina V. Ya. (Eds.) (1986) Kriminalistika sotsialisticheskikh stran: uchebnik [Criminology of socialist countries: textbook]*. Yurid. lit. [in Russian].

17. Volchetskaya T. S. (2002) Kriminalisticheskiye problemy realizatsii printsipa sostyazatelnosti storon v ugovolnom sudoproizvodstve [Criminalistic problems of the implementation of the principle of adversarial proceedings in criminal proceedings]. Ugolovno-protsessualnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii problemy prakticheskoy realizatsii – The Code of Criminal Procedure of the Russian Federation, the problems of practical implementation. *mater. vseros. nauch.-prak. konf. – materials of All-Russian scientific-practical conference*. Krasnodar. pp. 44–48. [in Russian].
18. Honcharenko V. H. (2003) Metodologichni problemy vchennia pro predmet kryminalistyky [Methodological problems of the doctrine on the subject of criminalistics]. Aktualni problemy kryminalistyky – Actual problems of criminology. *materialy mizhnar. nauk.-prak. konf. (Kharkiv, 25–26 veres. 2003) – materials of the international scientific and practical conference*. Hryf. pp. 11–13. [in Russian].
19. Kuzmichov V. S. (2009) Holovolomka kryminalistyky [Criminalistics puzzle]. Kryminalistyka u protyidii zlochynnosti – Criminalistics in combating crime. *tezy dopovidei nauk.-prak. konf. (Kyiv, 16 zhovt. 2009) – theses of reports of scientific-practical conference*. Khai-Tek Pres, pp. 60–63. [in Ukrainian].
20. Kotiuk I. I. (2010) Teoriia sudovoho piznannia yak metodolohichna osnova zabezpechennia piznavalnykh protsesiv u sferi sudochynstva [Theory of judicial knowledge as a methodological basis for the provision of cognitive processes in the field of legal proceedings]. Kryminalistyka XXI stolittia – Forensic science of the XXI century. *materialy mizhnar. nauk.-prak. konf. (25–26 lystopada 2010) – materials of international scientific and practical. conferences*. Kharkiv. Pravo. pp. 34–37 [in Ukrainian].
21. Kotiuk I. I. (2006) *Teoriia sudovoho piznannia : monohrafiia [Theory of judicial knowledge: monograph]*. Kyiv: Vydav.-polihr. tsentr «Kyiv. un-t». [in Ukrainian].
22. Shepitko V. Yu. (2012) Kriminalistika XXI veka: predmet poznaniya. zadachi i tendentsii v novykh usloviyakh [Criminalistics of the XXI century: the subject of knowledge, tasks and trends in the new conditions]. *Sovremennoye sostoyaniye i razvitiye kriminalistiki. sb. nauch. tr. – Current state and development of criminalistics: a collection of scientific papers*. Kh.: Apostil. pp. 41–54. [in Russian].
23. Bayev O. Ya. (2002) Kriminalisticheskaya advokatologiya kak podsistema nauki kriminalistiki [Criminalistic advocacy as a subsystem of the science of criminology]. *Professionalnaya deyatel'nost' advokata kak obyekt kriminalisticheskogo issledovaniya: sb. nauch. tr. – Professional activity of a lawyer as an object of forensic research: a collection of scientific papers*. Ekaterinburg. pp. 15–21. [in Russian].
24. Abdulayeva M. N., Shnayderman S. I., Razzakov S. N. (1990) *Metodologicheskiye osnovy poiska vozmozhnostey razvitiya nauki [Methodological foundations for the search for opportunities for the development of science]*. A. F. Fayzulayev, M. N. Abdulayeva (Eds.). Tashkent: Fan [in Russian].
25. Kosolapov V. V. (1981) *Metodologiya sotsial'nogo prognozirovaniya [Methodology of Social Forecasting]*. Kiyeв: Vishcha shkola [in Russian].
26. Belkin R. S. (1987) *Kriminalistika: problemy. tendentsii. Perspektivy [Forensic science: problems, trends, perspectives. General and particular theories]*. Obshchaya i chastnyye teorii – M. Yurid. lit. [in Russian].
27. Petelin B. Ya. (1985) Vina v strukture kriminalisticheskoy kharakteristiki prestupleniy [Wines in the structure of criminalistic characteristics of crimes]. *Vopr. borby s prestupnostyu – Questions combating crime*. V. 43. 52–60. M. Yurid. lit. [in Russian].
28. Reznikova O. I. (2015) Viktymolohichne piznannia osoby v kryminalistyky [Victimological knowledge of a person in criminology]. *Extended abstract candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
29. Konovalova V. E. (1990) *Pravovaya psikhologiya: ucheb. posobiye [Legal Psychology: Tutorial]*. Khar'kov: Osnova [in Russian].

Журавель В. А., доктор юридических наук, профессор, главный ученый секретарь Национальной академии правовых наук Украины, академик Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Харьков
 e-mail: zhur.crim@gmail.com
 ORCID 0000-0001-8256-4333

Объект и предмет криминалистики

Рассмотрена научная точка зрения на объект и предмет криминалистики. Подчеркивается, что определение объекта и предмета исследования относится к наиболее важным направлениям криминалистической доктрины. Стремление ученых предложить

оптимальное, эталонное определение этих категорий криминалистики стимулировали появление в литературе различных точек зрения на данную проблематику. Доказывается, что криминалистика имеет двуединый объект исследования – преступную деятельность (поведение) и ее последствия, отраженные в источниках информации, и деятельность по обнаружению, расследованию и предупреждению уголовных правонарушений и судебного рассмотрения уголовных дел. Такая научная парадигма отвечает природе, предназначению и задачам данной сферы знаний, определяет специфику связей с другими науками, дает возможность определить рамки и характер объекта и предмета, структуры и метода исследования. Расширения объектно-предметной сферы криминалистики определены как нецелесообразные, а предложения некоторых ученых «размыть» предмет исследования криминалистики – как бесперспективные и несостоятельные, порождающие лишние дискуссии и отвлекающие внимание ученых от интеллектуально-го обеспечения реализации главной цели и задач науки криминалистики.

Ключевые слова: объект и предмет криминалистики, структура объекта криминалистики, классификация объектов криминалистического познания, предметная область науки криминалистики, криминалистический детерминизм.

Zhuravel V., Professor, 2-nd PhD, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chief Scientific Secretary, National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv

e-mael: zhur.crim@gmail.com

ORCID 0000-0001-8256-4333

Object and Subject of Criminalistics

Scientific views on the object and subject of criminalistics are examined in the article. It is noted that the definitions of the object and subject of the research are regarded to the most significant areas of criminalistical doctrine. Aspiration of the scientists to offer optimal, benchmark definitions of these categories of criminalistics stimulated the appearance in literature of different points of view on the indicated subject. It is proved that criminalistics has a dual object of research – criminal activity (behavior) and its consequences, that appear in the sources of information (material and ideal traces) and activities of identifying, investigating and prevention of criminal offences and judicial review of criminal proceedings (cases). According to this structure, the object of criminalistics, its subject of study is a system of interrelated patterns of the two following levels: 1) regularities of the emergence, existence and disappearance of information about criminal activity (behaviour), which finds its realization in the mechanism of a crime and appears in the relevant sources (the pattern between the identity of the perpetrator and his behavior; the pattern between perpetrator's behavior and the identity of the victim; dependence of criminalistical activity and its elements on the conditions, in which the perpetrator exists; presentation, repeatability and constancy of the elements of criminal activity (behaviour) in the material world; the pattern of perception of the circumstances of the criminal event by perpetrator, witness, victim, etc.); 2) the patterns of acquisition, research, evaluation and use of information on criminalistical activity (behaviour) and its consequences in the evidence (the dependence of the content and the system of evidentiary material on criminalistical tools and methods concerning the detection, recording, removal and storage of the sources of this information; patterns between behavior and activities of participants in the investigation (professional and amateur) from their personal characteristics, investigative situations, etc.). This is the paradigm that is consistent with the nature, purpose and tasks of criminalistics. It determines

the specificity of relations with other Sciences, gives the opportunity to understand the scope and nature of object and subject, structure and research method. Taking the above into account extension of object and subject areas of criminalistics currently does not seem appropriate. And attempts to “blur” the subject of criminalistics – seem to be unproductive and false, such that give rise to unnecessary discussion and distract the attention of scientists from the intelligent support of implementation of the main goals and tasks in the field of criminalistics.

Key words: object and subject of criminalistics, the structure of the object of criminalistics, classification of objects of criminalistical knowledge, subject area of criminalistics, criminalistical determinism.